

Prinos Janka Barleà hrvatskoj glazbenoj historiografiji

(Teze za studiju)

Lovro Županović, Zagreb

0.0. U širokom polju javnog djelovanja Janka BARLEA s pomoću pisane riječi dolično mjesto našla je i glazbena umjetnost. Prinosi na tom području nastaju od 1908. do 1939. godine — ukupno 31 godinu.

Barle ih je pisao:

- kao znanstvenik
- kao entuzijast
- kao urednik SC (od 1914.)
- kao rodoljub.

U prva dva svojstva i u četvrtom pisao ih je spontano, a u trećem ponekad i prisilno (da ispuniti list) i često ne potpisujući ih.

Svih zajedno ima lijep broj,¹ a neki od njih (posebice jedan) od iznimnog su značenja za hrvatsku glazbenu historiografiju, a time i kulturu.

0.1. Nitko se njima kao cjelinom dosad nije ozbiljnije bavio niti je Barle u povijesti hrvatske glazbe dobio odgovarajuće mjesto. J. Andreis ga u svojoj Povijesti glazbe, knj. 4 (Povijest hrvatske glazbe) spominje sa svega 5 redaka², a potpisani ga je u svojoj knjizi Stoljeća hrvatske glazbe sveo na popratnu bilješku uz tekst, također od 5 redaka³. A Barle je zaslužio više i od toga i od ovih teza.

1.0. Iskazati preciznim brojem sve Barleove pisane prinose o glazbi praktički je nemoguće jer ih je mnogo nepotpisanih. Potpisanih ima 145, a može se smatrati da ih svih zajedno može biti do 200. Nitko nije, na osnovi analize stila, pokušao utvrditi one nepotpisane. To čeka budućeg proučavatelja ovog oblika Barleova djelovanja.

1.1. Opseg tih prinosa varira od kratke bilješke do opsežne studije (npr. o 2. izdanju *Citharae octochordae* — Pavlinska pjesmarica), dok im je sadržaj raznovrstan. Tako nalazimo:

- a) kratke vijesti (rezultat praćenja domaćeg i vanjskog tiska);
- b) dokumente o glazbi i glazbenicima uz kraći ili duži komentar⁴;
- c) biografske članke o (hrv., slov., srp. i vanjskim) glazbenicima;

d) jubilejske ili nekrološke prikaze stanovitih glazbenika;

e) tematiku Cecilijanskog društva, čiji je dugogodišnji predsjednik Barle bio;

f) opsežne muzikološke (točnije muzikološko-etnomuzikološke komparativne) studije te

g) kombinacije više navedenih vrsta. Sve ih je objavljivao u SC, a neke opsežnije i kao separate (npr. Pavlinska pjesmarica).

2.0. Barle je u osnovi i znanstvenik, i znatiželjnik, i rodoljub. Svjestan je da nam je glazbena povijest puna »bijelih mrlja«, pa ih nastoji popuniti koliko može i kako umije. Na izvoru je, i to priličnom, dokumentacije koja u tome može pomoći.

2.1. Sve su mu značajke izvanglazbene naravi:

- a) pedantnost u pripremljenoj fazi i u pisanju;
- b) logičnost izlaganja građe;
- c) jasnoća stila, jer je svoje tekstove namijenjivao i onima skromnije glazbene kulture;
- d) pronicljivost zapažanja;
- e) dubina zapažanja;
- f) ozbiljnost na svakom koraku;
- g) sklonost ka uspoređivanju s vanjskim i drugim (latinskim) izvorima;
- h) iznošenje vlastitog (znanstvenog i osobnog) stajališta.

2.2. Metodologija izlaganja mu je ovakva:

— najprije dolazi opći uvod, tj. vremensko, kulturno-političko i sociološko ubiciranje onoga o čemu piše (tipičan primjer: Nešto o crkvenim jačkama ugarskih Hrvata, 1917);

— zatim slijedi izlaganje građe uspoređivanjem s drugim izvorima;

— konačno dolazi valoriziranje s mišljenjem o mogućnosti interpoliranja u suvremenost.

Evo, za ilustraciju (inače znakovitog) završetka studije Pavlinska pjesmarica⁵:

[...] »Ova se pjesmarica oteglja više nego li sam prvobitno mislio, no to je pavlinska pjesmarica i zavrijedila. Nastojao sam, da pojedine pjesme koliko sam znao i mogao objasnim i prispodobim s onima u drugim pjesmaricama, pa tako sada i za mnoge pjesme u 'Cithari octochordi' znamo, odakle su uzete. Nisam žalio truda, da to izvedem, prem je bio taj trud neznan, ako se prispodobim s radom jednog Vilima Bäumkera, koji je posvetio čitav svoj život proučavanju razvitka njemačke crkvene pjesme. I ovakav sitan

¹ Vrlo detaljan popis vidi u radu E. Škulja Sodelovanje slovenskih glasbenikov pri »Svetoj Ceciliji«, SC 1978/40, br. 2—3, 135—137+. Inače, prvi (ali ponešto manjkav) popis načinio je K. Dočkal 1941. god. (Usp. SC 1942/36, sv. 1, 10—12.)

² Usp. nav. dj., 368.

³ Usp. nav. dj., 277, bilj. br. 10.

⁴ Barle je, kao voditelj Nadbiskupske pisarne, laiko dolazio do građe.

⁵ Usp. Pavlinska pjesmarica iz godine 1644, Zagreb 1917 (separat), 36—37, 39. (Naziv PP je Barleov.)

rad je potreban, osobito kod nas, gdje se je tomu do nedavna posvećivalo malo pažnje. Potreban je to više, što je ova pjesmarica jedina, za koju znamo iz XVII. vijeka, dok su Nijemci imali u isto vrijeme već vrlo mnogo i vrlo opsežnih tiskanih zbirki svojih crkvenih pjesama. Ako imamo malo, moramo znati to tim više cijeniti. I ono, što nam se na tom polju do danas uzdržalo, dokazuje nam, da je hrvatski narod u teškim prilikama, u kojima se nalazio i u teškim borbama i ratovima, koje je preživljavao, ako i čedno, to ipak dostojno učestvovao u sveopćem kulturnom radu Europe i da mu i glede toga pripada u kulturi južnih Slovjena neosporivo prvo mjesto.

Ako razvrstamo sada pjesme koje se nalaze u našoj pavlinskoj pjesmarici, opazit ćemo, da ima:

1. petnaest pjesama bez napjeva i to br. [...]

2. dvanaest pjesama, koje su uzete iz sredovječne latinske himnologije i to [...]

3. dvadeset i jedna pjesma, koje se nalaze u tri izdanja 'Citharae octochordae' i to [...]

4. dvadeset i tri pjesme, koje se, koliko do sada znamo nalaze prvi puta u ovoj pavlinskoj pjesmarici i to [...]

Već ovaj pregled nam svjedoči, da je bilo vrijedno ovu pjesmaricu potanje proučiti. I pjesme bez napjeva nisu bez svake cijene, jer znamo barem za tekstove pjesama, koje su se u ono vrijeme pjevale u našim crkvama. Možda će se kojoj toj pjesmi s vremenom naći i napjev.« [...]

[...] »Napjevi pavlinske pjesmarice budućnosti su sačuvani. Ne mislim time, da bismo sve ove napjeve morali opet uvesti u naše crkve, ta mora se i naša crkvena pjesma s vremenom postepeno razvijati. No kod sastavljanja naše crkvene pjesmarice moramo bez svake sumnje voditi računa i s tom pavlinskom pjesmaricom.« [...]

... »U ovo nekoliko godina našega cecilijansko-ga rada, otkriveno i objašnjeno je već mnogo toga iz naše glazbene prošlosti, a nadamo se, da time još nije sve to zaključeno. Naći će se u raznim predjelima naše domovine još stare crkvene pjesmarice i pobilježiti će se stare crkvene pjesme iz svih hrvatskih strana. Onda tekar moći ćemo izaći s našom pjesmaricom, koja će biti doista crkvena pjesmarica čitavog hrvatskog naroda. Radujem se, što će tomu nešto pripomoći i ove crtice o našoj dragocjenoj pavlinskoj pjesmarici.«

2.3. Barleova glazbena naobrazba izvire iz autoidaktilnosti s temeljima koje je stekao kod Hugolina Sattnera. Na njima je vlastitom marljivošću gradio dalje te stekao zamjerno znanje i okretnu spretnost. Zato i nema (za ono vrijeme) stručnih previda.

Unatoč tome, vrlo je skroman: savjetuje se, npr., s Fr. Duganom st. te mu zahvaljuje (slučaj s PP).

3.0. Barle ulazi u glazbenu područnost 1908. god., još za života Fr. Ks. Kuhača. U njoj traje sve do pred drugi svjetski rat.

Da bi se spoznao pravi domet njegova prinosa, valja (bar orisno) reći nešto o tome u kakvu je situaciju Barle ušao, kakva je dotad bila i kakvu ju je (Barle) ostavio.

Prvi impulsi hrvatskoj muzikologiji i uopće historiografiji izvire iz Kuhačeva rada:

— na području glazbene povijesti monografijama o Lisinskomu, Šlezingeru i nekim drugim glazbenicima,

— na području (usporedne) muzikologije raspravama o Haydnu i o Beethovenu.

Njegovom smrću (1911.) do pojave B. Širole, a osobito D. Plamenca, nastaje praznina. U tu prazninu ulazi Barle, i sa svoja posebice tri rada (a naročito s PP) stoji sâm do pojave navedenih glazbenika. Kad su oni nastupili, on svoje prinose svodi na manji oblik. Nema više opsežnih muzikoloških studija.

3.1. Važnost tih prinosa, međutim, ne ovisi o opsegu: vrlo je, npr. važan Barleov prvi članak GLAZBENI NASASTAR POZEŠKIH ISUSOVACA OD GOD. 1776. iz 1908. godine, jer je u njemu po prvi put iznesena građa o vrlo intenzivnom glazbenom životu Slavonske Požege u prva dva desetljeća druge polovice 18. stoljeća.

U tim prinosisima iznesena je građa s (danas klasificiranih) područja

— glazbene povijesti (npr. pisma Lisinskoga, upozorenje na talent J. Stolcera Slavenskoga i praćenje njegova rada do 1928. god.),

— muzikologije (povezane s etmuzikologijom),

— glazbene publicistike.

3.2. Današnja sudbina Barleovih prinosa glazbenoj umjetnosti je trovrсна:

— novija glazbena istraživanja neke su od njih anulirala (kraće vijesti o događajima iz starije povijesti glazbe);

— neke su, pak, dopunila (Bošković, Šaban);

— neki su ostali onakvi kakvi su napisani.

3.3. Tri su rada u središtu pozornosti i nezaobilazna su i danas. To su (redom vrijednosti):

— PAVLINSKA PJESMARICA IZ GODINE 1644. (1916.—1917.)

— NEŠTO O CRKVENIM JAČKAMA UGARSKIH HRVATA (1917.)

— CRKVENE PJESME O. NIKOLE KRAJACEVIĆA (1915.)

Na prvom je mjestu Pavlinska pjesmarica: priređivačica suvremenog izdanja te vrlo značajne zbirke, Koraljka Kos, piše: »S obzirom na svoje porijeklo i starost, tekstovi u ovoj zbirci obuhvaćaju raspone od nekoliko stoljeća. Njihovo je porijeklo već djelomično istraženo, jer je prvi istraživač Pavlinske pjesmarice — Janko Barle — uspio ustanoviti izvore za približno 50% pjesama zbirke, bez obzira na to da li su te pjesme popraćene i zapisom melodije. Ostali su tekstovi izvorni, a vjerojatno potječu od zasad nepoznatog sastavljača pjesmarice.«⁶

Valja dodati da je Barle u istom postotku uspio ustanoviti i podrijetlo napjeva.

⁶ Usp. Na tragu odnosa teksta i glazbe u napjevima Pavlinske pjesmarice, »Gesta« III, Varaždin 1981, br. 6—7, 9.

Barlèova studija o Pavlinskoj pjesmarici prvi je muzikološki (a dijelom i etnomuzikološki) te njegov najopsežniji rad.

Na drugom mjestu stoji studija o jačkama ugarskih Hrvata. Ona je uz gornju kvalifikaciju, kombinirana s naglašavanjem općekulturnih i političkih prilika Hrvata u tom kraju, danas nepovjerljiva: zameo se, naime, trag objema zbirka Gjure Vejkovića (1807, 1816) koje Barlè prikazuje. Ali je »produžna ruka« Pavlinske pjesmarice!

Treći je rad više kulturološke naravi, a novija istraživanja s područja književnosti su dopunila lik Krajačevića i njegovo značenje. Usprkos tome, on ostaje kao znakovita najava Pavlinske pjesmarice i razmatranja o jačkama ugarskih Hrvata.

4.0. Barlè je do pojave Širole i Plamenca djelovao na glazbenom (znanstvenom) području sâm.

Dokumente do kojih je dolazio objavljuvao je tim redom, vjerojatno svjestan da će neka naknadna istraživanja dopuniti, ispraviti i sl.

Onim što nam je ostavio, posebice većim raspravama, a osobito onim trima istaknutima, Barlè je dokazao svoju »znanstvenu temeljitost i veliku opću glazbenu kulturu«⁷ (Škulj).

Kaže se, da je Barlè svojim cjelokupnim djelovanjem u našoj sredini bio most između slovenskog i hrvatskog naroda. Isto takav most Barlè izlazi između začetničkih koračaja Kuhačevih i ostvarenja stvarnog začetnika suvremene hrvatske muzikologije Dragana Plamenca do njegova odlaska u Sjedinjene Američke Države (1939.).

⁷ Usp. nav. dj., 134+.

Spomeni na družbu Janka Barlèa

Milovan Gavazzi, Zagreb

Zapao me zadatak da na današnji spomen-dan osvježim i spomen na družbu prijatelja, znanaca i suradnika, koju je oko sebe dugi niz godina okupljao msgr. Janko Barlè.

Koliko se sjećam, bilo je to negdje 1921. ili 1922. godine, kad sam prvi put imao priliku i čast upoznati se s Jankom Barlèom, susresti se s čovjekom i svećenikom široke obrazovanosti, visoka čela i povelika stasa i kod toga prvog susreta osjetiti u njegovim pokretima i već prijateljskim riječima srdačnost kao da smo već davni znanci. Bilo je to najvjerojatnije posredstvo tadašnjeg upravnika Etnografskog odjela Hrvatskoga narodnog muzeja u Zagrebu, prof. Vladimira Tkalčića, koji je već poodavno poznao Barlèa i s njim surađivao. I nemalo potom bio sam nerijetko posjetnik ureda Nadbiskupske kancelarije, kojemu je Barlè bio ravnatelj, gdje sam se znao naći blizu bregova spisa, rukopisa, starih i novih, napose glazbenih izdanja, a sa svrhom da porazgovorimo o ovom ili onom suradničkom zadatku za Sv. Ceciliju, koji bi mi on namijenio. Tako se to ponavljalo i niz daljih godina. Ali ne samo u takvim prilikama, nego smo se susretali svake (odnosno svake druge) nedjelje u njegovoj kuriji na Kaptolu br. 1, redovno u velikoj sobi u katu — a ljeti katkada i u hladovini u vrtiću kurije.

Tu se kroz dug niz godina (već i prije moga pridolaska) okupljala družba većinom poznatih, napose u našem kulturnom životu značajnih ličnosti, u prvom redu dakako iz svijeta glazbe: među prvima i neizostavnima tu je bio Franjo Dugan, pa Božidar Širola, Juro Tkalčić i Ćiril Ličar, Lujo Safranek-Kavić, tada još mladi Josip Stolcer, Nikola Faller, o. Kamilo Kolb pa dalje Dragutin Domjanić, Milan Ogrizović, Vladimir Tkalčić; rjeđe su se tu našli iz Gradišća rado dočekivani Ignac Horvat, pa Klaus Rolf, iz Slovenije Mlinar-Cigale ili po koji još rjeđi učesnik, a katkada i sama obrazovana Barlèova domaćica. Uz čašice vina iz Barlèova vinograda (na prostoru sada zdesna Vinkovićeve ulice) razvezali su se razgovori, pitanja i odgovori, kritičke primjedbe i diskusije, slobodno i nevezano, a ipak vrlo često kao odraz tadašnjih

kulturnih zbivanja, djelatnosti i pobuda, koncerata, publikacija itd. u Zagrebu i Hrvatskoj uopće, pa i u ostaloj tadašnjoj Jugoslaviji i u inozemstvu. Ali se to nije često završavalo poslije razlaza domjenka, nego je zaostala družba i dalje nastavljala raspredati, izricati još nedorečeno. Uza sve to bilo je značajno, da se kod tih domjenaka nikada nije čula bilo kakva izvođena glazba.

Ali je zato Sveta Cecilija bila stalno na dnevnom redu: pobude Janka Barlèa suradnicima, traženje novih suradnika i briga za prođu Svete Cecilije.

Tu je vladao, moglo bi se reći, bezizuzetno nepomućen sklad svih nazočnih, sklapala se pače pobratimstva pa sam i sam — premda kudikamo mlađi od Janka Barlèa imao čast da zaželi i sa mnom pobratimstvo, koje sam kao blago pazio sve vrijeme povezano s odanim poštovanjem prema njegovoj izuzetnoj ličnosti. Takve su mi veze s njim omogućile da sam od njega primao dragocjene primjerke *Cithare octochorde*, sva tri izdanja, da ih mogu dugo proučavati, ispoređivati im i ocjenjivati melodijsku i tekstovnu građu i za Sv. Ceciliju napisati što se u ono vrijeme moglo pouzdanije dokučiti, napose o primijenjenim napjevima svjetovnih narodnih popjevaka u izdanjima *Cithare octochorde*. Slično sam iz njegovih ruku s povjerenjem primio za proučavanje i rukopisni svezak Kuhačevih nabožnih narodnih popjevaka.

A tako je msgr. Janko Barlè i svakome dobromjernom uvijek spremno pomagao — pače i materijalno (kako se npr. sada pokazuje iz nađenoga dopisivanja s Josipom Stolcerom-Slavenskim, kada se nalazio u nevoljama, napose nakon odlaska iz Zagreba).

Trajalo je to tako dug niz godina (možda još iz vremena prije svršetka I. svjetskog rata) pa sve do preranog oboljenja Janka Barlèa do kada su i domjenci bili svoje vrste žarište ne samo glazbenih zbivanja i nastojanja cecilijanskih nego i drugih, svjetovnih pače i tradicijske folklorne glazbe, za koju je Barlè uvijek imao mnogo smisla pa i otvorene stupce Sv. Cecilije.